

Кирило Чуботін

П'ять років тому, 3 червня 2019 року, на офіційних сайтах Міністерства освіти та науки було опубліковано остаточну редакцію нового українського правопису. І цьогоріч вже завершився термін, який був відведений на «плавний перехід» до повного впровадження Нового українського правопису. Тобто, українці вже мають писати і говорити, згідно з новими правилами, які затверджені постановою Кабінету міністрів України від 22 травня 2019 року.

29 травня цього року Верховний суд України своїм рішенням підтвердив чинність і обов'язковість застосування українського правопису, який схвалений у 2019 році. Чинна редакція була затверджена постановою Кабінету міністрів України 22 травня 2019 року, а у січні 2021 року Окружний адміністративний суд Києва (ОАСК) визнав незаконною та скасував постанову Кабміну про запровадження нового українського правопису.

Однак, як розповів Радіо Свобода директор Інституту української мови НАН України, доктор філологічних наук, професор Павло Гриценко, на сьогодні Новий український правопис ще перебуває на доопрацюванні і лише наприкінці цього року оприлюднить остаточний варіант Нового правопису.

Павло ГРИЦЕНКО: «ПОТРІБНІ ДЕРЖАВНІ, СИЛЬНІ МЕХАНІЗМИ УДЕРЖАВЛЕННЯ І ЗМІЦНЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»

– Пане Гриценко, днями Верховний суд підтвердив чинність і обов'язковість застосування українського правопису, який був схвалений у 2019 році. Уповноважений із захисту державної мови Тарас Кремень заявив, що успішно подолано чергову спробу послаблення позицій державної мови. Чи можна стверджувати, що новий правопис є завершений і він цілковито досконалий? Чи ще триває робота на текстом правопису?

– Насамперед хочу сказати, що вся юридична проблема, яка виникла навколо українського правопису, не заторкувала питання сутності правопису, його змістової частини, а торкалася лише проходження юридичного чи відповідності проходження від правописної комісії до читача.

– Чи мав чи не мав право Кабмін у 2019 році узгоджувати новий правопис?

– Це трохи надумана проблема, тому що всі, хто міг би долучитися до утвердження і поширення української мови через правопис у нашій державі, всі ці дії навпаки треба було би підтримувати, сприяти їм, а не розводити юридичні колізії впродовж багатьох років.

Я уважно перечитав весь матеріал, що пов'язаний із висновками Касаційного суду, і вони мене трохи сприкрили тим, що навколо правопису здійсняли і тривалий час існували якісь надумані чорні речі, відволікаючи від самої мови, від того, що і як має захищати правопис.

Але добре, що вже є жирна крапка у цій справі. Я би аж так не романтизував, що це якась перемога і таке інше, тому що питань навколо правопису існує ще дуже багато.

На превеликий жаль, історія із українським правописом

2019 року – це історія прояву волюнтаризму у розв'язанні мовних питань. Ми маємо тепер ці наслідки. Тому що варіант українського правопису, ухвалений і погоджений із прем'єр-міністром Володимиром Гройсманом не був підготовлений якісно, до того стану, коли його можна подавати як завершений державний документ.

Якось дивовижна сверблячка гнала людей у шню: давай, давай, давай. Не погодивши навіть з Інститутом української мови остаточний варіант, було передано правопис на затвердження. Звичайно, там десятки, десятки помилок, грубих помилок, неточностей.

А потім, коли вже ухвалили за українськими законами, його поставили на сайт Кабінету міністрів. Деякі видавці почали публікувати і заробляти гроші на тому. І той правопис пішов у люди недопрацьований, недосформований. Потім кинулися, мовляв, давай, підпільно готувати іншу версію, забирати всі-всі грубесні помилки, додаючи нових. Так народився той правопис, який зараз Міністерство освіти виставляє нібито як легітимний. Але це нелегітимний правопис. Легітимний той, який ухвалений Кабінетом міністрів, який приховують.

– У правописі, який виставлено на сайті Міносвіти і науки вказано, що це авторизований правопис.

– А хто авторизує державні документи, коли вони ухвалені? Що це взагалі за дике поняття? Це дикість, це волюнтаризм, який, на превеликий жаль, є у нашому житті тоді, коли стосується української мови і українського правопису. Це все треба долати.

Сьогодні, якщо вірити тому, що виставило Міністерство освіти і науки, а перед тим міністерство виставляло

два правописи: той, що ухвалив Кабмін, і той, що підпільний, так званий авторизований, що ще більша дурниця і ще більше порушення. Тепер на сайті лише один правопис. Я дивуюся, що ж державні службовці, як сміють робити таке. Достукатися до них неможливо.

Вони не чують істинності, а істинність полягає в тому, що треба спершу зробити правопис, потім його ухвалити, потім розпрацювати систему входження у життя. А ми сьогодні практично живемо без єдиного державою затвердженого, схваленого чи погодженого правопису.

Чи не дивує українців сама ситуація, що правопис упродовж десятиліть перебуває у сірій зоні якихось невизначеностей, якихось надуманих чи реальних скандалів, вибухів у пресі, обговорення у полі? Мене це бентежить, тому що я бачу в утриманні суспільної уваги навколо правопису відволікання від головного – удержавлення української мови в усіх сферах її буття і, нарешті, завершення цього постколониального стану, коли мовний код української держави спочатку у Радянському Союзі, але потім тривалий час і за незалежної України залишався із домінацією російської мови.

Ще не відбувся остаточний перехід до української мови. Завоювання спільноти дуже велике. Рух визначений цілком до українського центризму і українського мовного коду держави. Але мало користі від того, що ми визначимо, потрібні державні, сильні, виважені, працюючі механізми удержавлення і зміцнення української мови.

Ми говоримо про правопис, а мусимо говорити ширше, бо правопис це правильне написання. Я ставлю проблему – правильне мовокоористування, якою мовою ми говоримо: чи ми говоримо із прихованими суржиками, чи ми користуємося синтаксичними конструкціями російської мови. І лишень перелицьовуємо на українську мову.

У нас що, немає свого багатющого, природного, питомого українського синтаксису? Є. Але ми не хочемо. Ми заледачі. Соціум в цілому ледачий і не хоче чути сам себе. Не хоче розуміти, що не можна і писати, і говорити, що ця справа тягне за собою. Це не кіт, якого за хвоста тягнуть. А має наслідком десятки синонімів. І сам документ, про який ми згадали шойно, юридичний документ, рясніє прихованими російськими, суржиковими елементами. То це ж пишуть люди в різній мовно-культурній категорії – державні службовці.

І перше, що мав би зробити наш мовний омбудсмен, подати позов до цих авторів, що підписали цей документ. Авторів, які пишуть «іменем України». Але ви пишете від імені України каліченою українською мовою.

І це один тільки приклад. А я можу назвати десятки таких помилок у цьому тексті.

І навіть в **Конституції України** маємо десятки грубих відступів від норм української літературної мови. Не тих, що ми зараз будемо вводити через правопис, а тих, що існували вже століттями у структурі української мови. І ми це відкидаємо. А чому відкидаємо? Тому що тиск російського мовного коду у сфері права є глибоко вкорінений. Візьмімо сферу технічну, там ще гірше ситуація, нам подають величезні списки, словосполуки термінів. Ми розуміємо, що воно ніби не зовсім по-українськи. А як буде по-українськи? Ми надаємо допомогу тим, хто звертається і пишемо багато порад, друкуємо порадики.

Мова – це насамперед текст утворення. Через текст ми здійснюємо комунікування, спілкування чи персоналізовані, спрямовані до визначеної особи, чи можливо до невизначеної колективної особи.

Українська мова належить до мов старописемних, мов

із глибокою писемною традицією, мов, які сформувався як засіб комунікації великого етносу. А що таке великий етнос? Це помножені на мільйонкрот різноманітні комунікативні ситуації, на ситуації мовореалізації і мовотворення.

Ми приречені мати потужну мову і ми її маємо. То її треба тільки уласкавити своєю увагою, берегти і пізнавати. Пізнавати її глибини, відтінки значень, можливі конструкції, можливі різні ситуативні способи через мову, через слово передавати самих себе, наші почуття, почуття до людей, почуття до визначених і невизначених наших співомовців.

– **Пане Гриценко, так де ж знайти отой єдиний правильний правопис, який вже слід використовувати і запроваджувати, бо минув термін повільного переходу?**

– Інститут української мови, розуміючи нинішню ситуацію, зараз працює над усуненням усіх тих недоліків, які є у правописі. Готуємо текст, який має бути.

Правопис треба скоротити, позабирати з нього те, що стосується самоочевидних речей, яких не треба давати. На те є орфографічний словник, який має бути додатком до правопису, де мають бути наведені складні форми, де легко можна віднайти, відшукати, послатися на те джерело.

Робота дуже велика і ми намагаємося реалізувати це завдання, яке нам підкинули волонтаристи, адміністратори.

– **Який ще шлях слід подолати до оприлюднення нового українського правопису з усіма вже правками?**

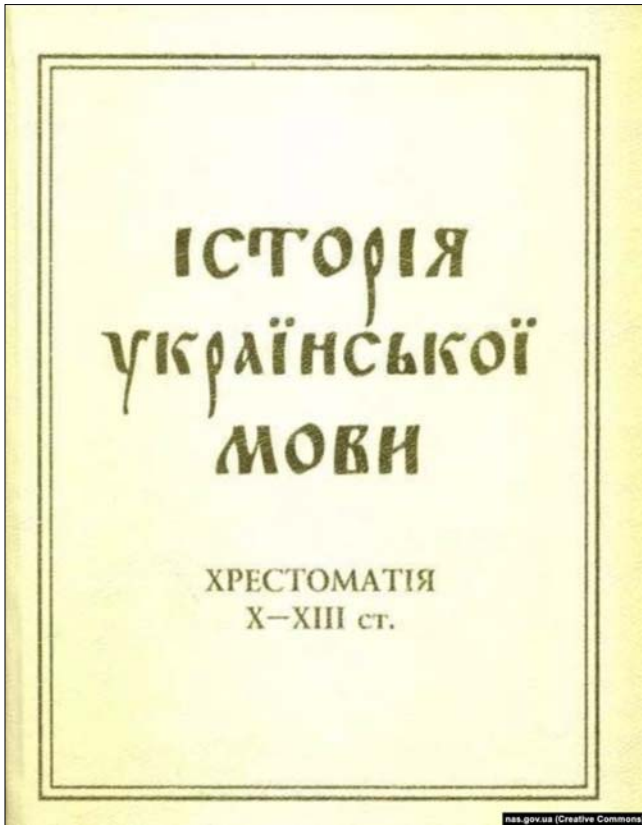
– Згідно з чинним законодавством, тепер той варіант правопису, який ми доопрацюємо, подамо комісії з мовних стандартів. І тоді вона ухвалює і пускає його у життя. Тепер не будуть причетні ані Кабмін, ані Міністерство освіти, і вже не потрібна шапка Національна академія наук. Тепер такий шлях і його треба реалізувати.

Інша справа, що узгодити ці всі питання, які виникають, не так просто. Необхідно збирати, умовно кажучи, громаду фахівців із різних університетів. А тут є ще одна обставина дуже цікава. І коли була попередня правописна комісія, хоча вона і була створена на рівні Кабінету міністрів, але її діяльність легко можна було блокувати. Що і робили. А саме – не давали відрядження професорам з університетів, які могли б прийти і попрацювати тут над правописом. Руйнується навіть отака структура, як правописна комісія.

На щастя, зараз не треба створювати правописних комісій. Але ми йдемо шляхом іншим – максимального узгодження з провідними вченими, які досліджують ці питання.

Serhii Nuzhnenko/RadioSvoboda.org (RFE/RL)

Я хочу поділитися одним прикрим спогадом. Упродовж десятиліть питаннями українського правопису дуже послідовно, самовіддано, віддаючи час і енергію, і здоров'я, працював член-кореспондент Академії наук України **Василь Німчук**. Хоча Інститут української мови подавав Василя Німчука до складу правописної комісії першим номером, але його не допустили до її роботи. А потім, коли обурювався Інститут української мови, ці волюнтаристи-діячі говорили – «то хай приходить».

Які ще могли бути знущання, якщо в людини кілька книжок на цю тему написано? Василь Німчук, який історик

від Бога і знає, як українська мова виростала від однієї до іншої форми. Як українська мова просівалася через наші діалекти. Як та чи інша форма інтегрує в український соціум. Але, виявляється, такі фахівці не потрібні, бо вони заважають волюнтаристам.

То чому в цьому правописі, який ми готуємо, не написано, що ми робимо все, щоб позбутися у структурі української мови тих непитомих українських нашарувань, які силою, адміністративно-волюнтарно, нав'язували українському народові?

Коли українська держава змінює мовний код і відходить від постколоніального російськомовного узаляження до вільного українського мовного простору, у нас має бути українськоцентрична, питомо літературна мова, а не кальки із російської, приховані чи не приховані. І ці залежності ми через правопис мусимо подолати. Ось ідеологія українського правопису, а не те, що не чіпаймо, бо воно так є. Є і КПРС була, але її нема. То ж не кажете сьогодні, що треба відновити КПРС, тому чому намагаємось відновити те, що залишало КПРС, вся сталінська система? Всі ми маємо працювати на одне – позбутися солодкого вавилонського полону, полону російської колонії.

– **Пане Гриценко, а коли буде завершено редагування правопису, тому що Тарас Кремень наполягає на необхідності масштабного використання чинного правопису?**

– Питання дуже слушне, питання актуальне і, я думаю, що тут треба на деякий час просто взяти широкий скотч і заклеїти роти. Не дискутувати навколо цього питання доти, доки не буде готовий український правопис. А він може бути, в кращому випадку, тільки до кінця поточного року. Варіант, який будемо обговорювати.

Пан Кремень, який не готує цього правопису, і не хоче бачити реальних проблем. То його справа, що він там буде рекомендувати. Задля політичної якоїсь вигоди можуть будь-що говорити. А я відповідаю на поставлене питання з позицій прагматизму.

Бачачи, як воно робиться, як складно це все узгодити і як складно навіть нашим співробітникам, висококваліфікованим розібратися у тій всій плутанині, яка сьогодні через тиски зі сторони російської мови, через тиски сво-

їх домашніх, мирних і любих волонтеристів, через оце підганяння батогом – давай, давай, давай – ми так зіпсували і так трансформували те, що має бути прозорим і чітким, що треба це все відгортати назад. А це непросто.

– **Новий правопис дерусифікує, декомунізує українську мову, говорять різні фахівці. Вже третій рік триває повномасштабна російсько-українська війна за українську ідентичність. Росія тероризує українців, руйнує українську землю, захоплює територію, українська мова надалі актуальна для ворога і, водночас, у такій ситуації є зволікання з українським правописом, починаючи від 2019 року. Чому так сталося, що стільки часу зволікається, щоб подати людям єдиний правильний і допрацьований український правопис?**

– Тому відбувається так, що очолюють і очолювали цю роботу ті, хто не були прямо зацікавлені у змінах українського правопису. Бо вони виходили з ситуації – не міняти нічого, тільки трішечки, якісь помилочки підчистити. Це глибока неправда.

А те, що у цьому ухваленому Кабміном, і неухваленому, підпільному правописі, подають варіанти написання слів, що можна так і можна так, це не розв’язання питання. І коли знову спекулюють, що ви знову говорите – радости, соли, ночі. Чекайте, але це єдина форма українська, а не радости, незалежності. Це російська форма, яку нам нав’язали, і тепер ви її продовжуєте нав’язувати. І продовжуєте, мовляв, хай це буде. Ну, коли ж ми виберемо? Правопис не вибирає. Правопис дає чітке визначення, рекомендацію: пишімо так і тільки так. І тільки радости, любови, соли, чесноти.

«Любов без радости була, прийшла розлука без печали» – отак у нас із мовою. Ми всі так любимо, ми всі так хочемо, але боронь боже поступитися і вивчити два-три нових правила. Володіння мовою, мовокористування, мовотворення – це процес, який спирається на свідоме користування, на усвідомлення структури мови і на відчуття власних, відповідальності за те, що ти користуєшся українською мовою. Це має бути українська мова, а не покруч.

– **Отож, якби ви тепер порадили українцям, куди їм краще їхати: до Парижу, Лондону чи до Парижа, Лондона, як кажуть росіяни?**

– Буде форма визначена, і так треба подавати. Але не

так, що на одній сторінці правопису ми подали одне, а на іншій – інше. Тут даємо Ігорович, а тут даємо Ігоревич. Тобто, відносимо це ім’я з кінцевим р, який зазнав депалаталізації, втрати м’якості ген-ген століттями, давно, в минулому. А ми знову російську форму Ігоревич, тільки вже у нібито прилизаній українській формі даємо Ігоревич.

Або кому не зрозуміло, що ім’я В’ячеслав має перший звук губний, а далі після губних йотований, то там роздільна вимова, це буде українська вимова – В’ячеслав. І на письмі ми цю роздільну вимову передаємо вживанням апострофа. «Ні, я буду писати Вячеслав і буду вьякати, бо у моєму документі так написано», можна це почути.

У документах, на превеликий жаль, як кажуть у народі, «мох і трава і Меланка крива», що завгодно записано, бо писаки були різного рівня володіння, взагалі, писемною мовою, а тим більше нормами української чи російської. То не на те ми маємо зважати. А є золоте правило, яке вчать дітиська у школі, що після губних перед йотованими ставиться апостроф. І тому, кажемо, не вюн, а в’юн.

Це треба все зараз відслідковувати. Колективно давати сигнали, щоб звернути увагу на це явище. Тому що мова не належить Інституту української мови. А мова належить українському народові. Тим більше українська мова не належить чиновникам, які сьогодні кажуть, що лекцію можна читати не українською, а англійською.

Це бандитизм у ставленні до української мови, української науки і української культури. Це загорнути у такі обладуночки євроцентризму, розвитку. Це далі нищення української мови і руйнування української ідеї. Вчити чужі мови – це обов’язок, але не замість української.

– **Повернім своє і любім своє.**

– Тільки так. Тільки зі своїм національним, чітко різним профілем ми можемо входити у сучасну цивілізацію. Тоді ми Україна, тоді ми українці, а не копія Євросоюзу чи не копія Росії. Ми маємо бути самодостатніми.

І самодостатність починається із самодостатньої, сильної, розвиненої мови. А розвиток мови залежить від чіткого, продуманого українського правопису.

– **Отож чекаймо на остаточний вже допрацьований український правопис наприкінці цього року.**

Галина ТЕРЕЩУК

«Радіо Свобода»

